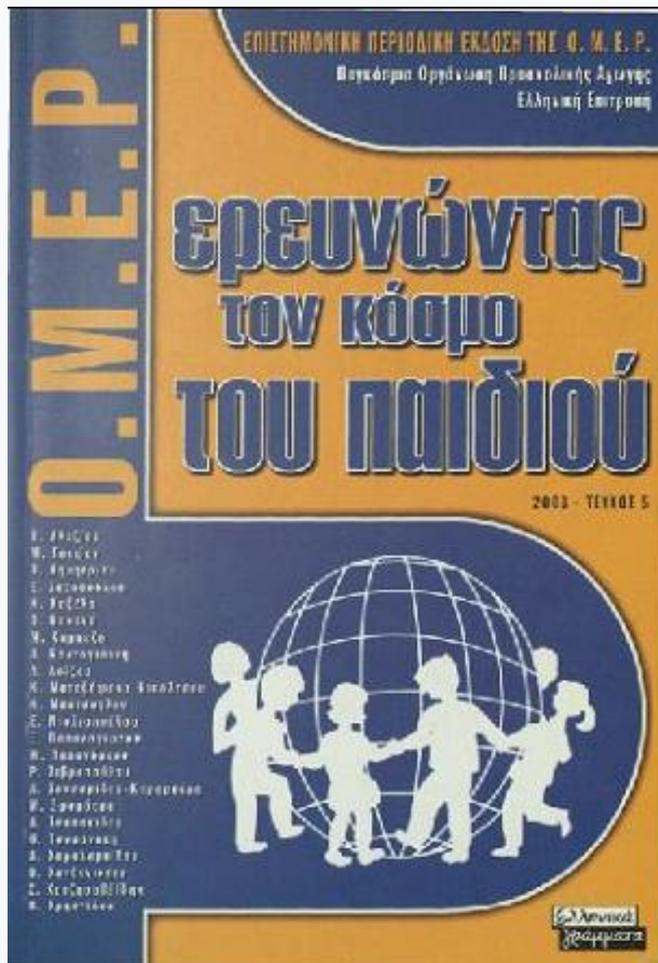

Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού

Τόμ. 5 (2003)

Η μουσική στο αναλυτικό πρόγραμμα νηπιαγωγείων: Μια πιλοτική έρευνα συχνότητας παρουσίας και επιλογής δραστηριοτήτων

Ξανθούλα Παπαναγιώτου (Xanthoula Panagiotou),
Μαρία Γανώση (Maria Ganosi)

doi: [10.12681/icw.18096](https://doi.org/10.12681/icw.18096)

Copyright © 2018, Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά-Μη Εμπορική Χρήση 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Παπαναγιώτου (Xanthoula Panagiotou) Ξ., & Γανώση (Maria Ganosi) Μ. (2003). Η μουσική στο αναλυτικό πρόγραμμα νηπιαγωγείων: Μια πιλοτική έρευνα συχνότητας παρουσίας και επιλογής δραστηριοτήτων. *Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού*, 5, 109–122. <https://doi.org/10.12681/icw.18096>

Εανθούλα Παπαναγιώτου

Διδάκτωρ Μουσικής Παιδαγωγικής Παν/μίου του
Λονδίνου, Διδάσκουσα του Παιδαγωγικού Τμήματος
Προσχολικής Εκπαίδευσης του Παν/μίου Θεσσαλίας

Μαρία Γανώση

Καθηγήτρια Μουσικής, Απόφοιτη του
Παιδαγωγικού Τμήματος Προσχολικής
Εκπαίδευσης του Παν/μίου Θεσσαλίας

Η μουσική στο αναλυτικό πρόγραμμα των νηπιαγωγείων: Μια πιλοτική έρευνα συχνότητας παρουσίας και επιλογής δραστηριοτήτων

1. Εισαγωγή

Η αναγκαιότητα διδασκαλίας της μουσικής στην προσχολική εκπαίδευση έχει εδώ και δεκαετίες τονιστεί από πολλούς παιδαγωγούς οι οποίοι υποστηρίζουν ότι η μουσική παιδεία συντελεί σημαντικά στη νοητική και συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών (π.χ. Mills 1991: 107, Pugh & Pugh 1998: 1-14, Shehan-Campell & Scott-Kassner 1995: 2-4). Αυτό οδήγησε στο σταδιακό εμπλουτισμό των αναλυτικών προγραμμάτων των νηπιαγωγείων των περισσότερων δυτικών, τουλάχιστον, χωρών με μεγάλη ποικιλία μεθόδων και πρακτικών δημιουργικής μουσικής εκπαίδευσης. Η ίδια τάση αντανακλά και στο ισχύον αναλυτικό πρόγραμμα της χώρας μας μια και στο «βιβλίο δραστηριοτήτων για το νηπιαγωγείο» (ΥΠ.Ε.Π.Θ. – Παιδαγωγικό Ινστιτούτο 1991) περιγράφονται ποικίλοι εκπαιδευτικοί στόχοι και δραστηριότητες σε σχέση με τη μουσική.

Πιο συγκεκριμένα, στο αναλυτικό πρόγραμμα αναπτύσσονται οκτώ ενότητες δραστηριοτήτων, που περιληπτικά αναφέρονται παρακάτω (σε αγκύλες παρουσιάζονται οι ενότητες σε συντομία, έτσι όπως αναγράφονται στον Πίνακα 1 που παρατίθεται αργότερα στο κείμενο):

- Κατανόηση των λειτουργιών της μουσικής, με ανεπτυγμένες υποενότητες αυτές της αναγνώρισης ήχων και κατανόησης της έννοιας του ηχοχρώματος, του ρυθμού-διάρκειας-τέμπο, της έντασης του ήχου και τέλος της αναγνώρισης νότας, μοτίβων και θεμάτων [Ηχώχρωμα, Ρυθμός, Δυναμική, Αναγνώριση].
- Προσέγγιση της δυνατότητας γραφικής απεικόνισης των ήχων, δηλαδή ανάπτυξη και χρήση γραφικής σημειογραφίας της μουσικής [Γραφική].
- Γνωριμία με τα μουσικά όργανα [Όργανα].
- Τραγούδι [Τραγούδι].
- Ενεργητική ακρόαση [Ακρόαση].
- Μουσικές κατασκευές (δημιουργ-

γίες) από τα νήπια με ήχο, λόγο και κίνηση [Δημιουργία].

- Σωματική έκφραση με μουσική [Σωματική].
- Κατασκευές απλών αυτοσχέδιων μουσικών οργάνων [Κατασκευές]

Αν και ορισμένες από τις παραπάνω κατηγορίες δραστηριοτήτων περιγράφονται με μεγαλύτερη λεπτομέρεια από άλλες, η έκταση, το περιεχόμενο και η σειρά παρουσιάσής τους στο βιβλίο δεν υποδηλώνει καμία ιεράρχηση. Γενικά, στις αναφορές του βιβλίου δεν υπάρχουν υποδείξεις για το χρόνο που απαιτεί η οργάνωση κάθε δραστηριότητας, ούτε για το πόσες δραστηριότητες είναι σκόπιμο να αφιερωθούν σε κάθε κατηγορία, αλλά ούτε και για τη σειρά με την οποία θα αναπτυχθούν οι διαφορετικές δραστηριότητες στη διάρκεια του σχολικού έτους. Υπό αυτήν την έννοια όλες οι κατηγορίες θεωρούνται σημαντικές, αλλά επαφίεται στους/στις νηπιαγωγούς να τις κατανεύουν στη διάρκεια του έτους και να επιλέξουν σε ποιες από αυτές θα επεκταθούν ενδεχομένως περισσότερο.

Ωστόσο σε προσωπικές και ανεπίσημες συζητήσεις που προηγήθηκαν της παρούσας εργασίας, αρκετές νηπιαγωγοί μας εκμυστηρεύτηκαν ότι αποφεύγουν τη διδασκαλία πολλών ενότητων, ενώ ορισμένες νηπιαγωγοί δήλωσαν ότι αποφεύγουν γενικότερα τη διδασκαλία μουσικής στο νηπιαγωγείο. Ο κύριος λόγος που επικαλέστηκαν ήταν η έλλειψη μουσικών γνώσεων. Από τα παραπάνω γεννήθηκαν τα ερωτήματα: πόσο πλούσια είναι στην πράξη η

μουσική ζωή του σημερινού νηπιαγωγείου; Πιο συγκεκριμένα, γίνονται δραστηριότητες μουσικής και πόσο συχνά; Καλύπτουν οι δραστηριότητες αυτές όλο το εύρος των ενότητων του αναλυτικού προγράμματος για τη μουσική;

Έχοντας διατυπώσει αυτά τα ερωτήματα, ταυτόχρονα αντιλαμβανόμαστε ότι ορισμένες από τις δραστηριότητες του αναλυτικού προγράμματος απαιτούν σε κάποιο βαθμό και ειδικές γνώσεις από το διδάσκοντα. Επομένως, θεωρήσαμε εξαρχής πιθανό ότι κάποιες ενότητες μουσικών δραστηριοτήτων έχουν ενδεχομένως λιγότερο συχνή παρουσία στο νηπιαγωγείο λόγω έλλειψης ειδικής εκπαίδευσης των νηπιαγωγών, αίτιο που, όπως προαναφέρθηκε, προέβλεπαν ορισμένες νηπιαγωγοί σε προσωπικές συναντήσεις που προηγήθηκαν της έρευνας. Η δραστηριότητα παραδείγματος χάριν της αναγνώρισης μοτίβου, θέματος και της κατανόησης της θεματικής δομής ενός έργου απαιτεί γνώσεις μορφολογίας μουσικής και ρεπερτορίου μουσικών έργων. Άρα θεωρούμε πιθανό να έχει λιγότερο συχνή παρουσία από άλλες δραστηριότητες. Αν και το «βιβλίο δραστηριοτήτων για το νηπιαγωγείο» παρέχει κατευθύνσεις και παραδείγματα για την εφαρμογή κάθε ενότητας στην πράξη, κρίνουμε ότι σε καμία περίπτωση δεν σχεδιάστηκε για να αποτελέσει μία ανεξάντλητη πηγή δραστηριοτήτων. Προϋποθέτει, δηλαδή, ότι οι νηπιαγωγοί θα χρειαστεί να εμπλουτίσουν το ήδη υπάρχον υλικό και να επινοήσουν νέες δραστηριότητες

βάσει των γενικών κατευθύνσεων που περιγράφονται σε αυτό. Ωστόσο έρευνα που έχει γίνει στη Βρετανία έδειξε ότι ειδικά για τη μουσική, ανεξάρτητα από το πόσο ξεκάθαρες οδηγίες διδασκαλίας παρέχονται από το αναλυτικό πρόγραμμα, ένας μεγάλος αριθμός εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης δεν εμπιστεύονται τις μουσικές τους γνώσεις και γι αυτό το λόγο αποφεύγουν να διδάξουν κάποιους τομείς (Swan-wick 1989: 165). Από τα παραπάνω προέκυψε το ερώτημα: αισθάνονται οι νηπιαγωγοί αυτάρκεια ως προς τις μουσικές τους γνώσεις για να εφαρμόσουν όλες τις ενότητες του αναλυτικού προγράμματος;

2. Σκοπός και ερωτήματα της έρευνας

Η παρούσα έρευνα σχεδιάστηκε με βάση το σκεπτικό που αναπτύχθηκε παραπάνω. Μια και δεν στάθηκε δυνατό να εντοπίσουμε κάποια προηγούμενη εργασία που να πραγματεύεται παρόμοιο ζήτημα στη χώρα μας, σκοπός της εργασίας μας ήταν να επιχειρήσει μια πιλοτική διερεύνηση της εφαρμογής του αναλυτικού προγράμματος για τη μουσική στα νηπιαγωγεία. Πιο συγκεκριμένα, μας ενδιέφερε να διαπιστώσουμε:

- εάν και με ποια συχνότητα λαμβάνουν χώρα μουσικές δραστηριότητες στο νηπιαγωγείο, ανεξάρτητα από οργανωμένη ή μη οργανωμένη μορφή, από διάρκεια και από διδακτικό στόχο
- εάν όλες οι ενότητες δραστηριο-

τήτων του αναλυτικού προγράμματος αντιπροσωπεύονται το ίδιο στο σύνολο των μουσικών δραστηριοτήτων που πραγματοποιούνται

- εάν οι νηπιαγωγοί κρίνουν τις μουσικές τους γνώσεις επαρκείς σε σχέση με τις απαιτήσεις του αναλυτικού προγράμματος.

3. Μέθοδος

3.1. Δείγμα

Στην έρευνα πήραν μέρος 16 από τα 40 νηπιαγωγεία της περιοχής του Βόλου. Και τα 16 νηπιαγωγεία ανήκουν στην αστική περιοχή της πόλης. Ορισμένα από αυτά είχαν δύο τμήματα, επομένως σε ανεπτυγμένη μορφή το δείγμα αποτέλεσαν 27 τμήματα νηπιαγωγείων.

3.2. Εργαλεία

Τα εργαλεία της έρευνας αποτέλεσαν:

α) ένας πίνακας καταγραφής των μουσικών δραστηριοτήτων που έγιναν στη διάρκεια ενός μήνα. Στον πίνακα αναγράφονταν καθέτως όλες οι εργάσιμες μέρες του μήνα και οριζοντίως όλα τα είδη μουσικών δραστηριοτήτων που αναφέρει το βιβλίο της νηπιαγωγού. Οι νηπιαγωγοί είχαν λάβει οδηγίες να σημειώνουν με ένα «ν» στο αντίστοιχο τετραγωνάκι το είδος δραστηριότητας που πραγματοποιούνταν κάθε μέρα.

β) ένα κλειστό ερωτηματολόγιο που συμπλήρωσαν οι νηπιαγωγοί και που ζητούσε τα παρακάτω στοιχεία: μουσικές γνώσεις των νηπιαγωγών, το βαθμό που οι ίδιες/ίδιοι

νηπιαγωγοί αισθάνονται επαρκείς τις μουσικές τους γνώσεις, εάν συμβουλευθούν το βιβλίο της νηπιαγωγού, εάν ακολουθούν κάποια συγκεκριμένη σειρά στη εφαρμογή των ενότητων, εάν υπάρχουν ενότητες δραστηριοτήτων που δεν εφαρμόζουν ποτέ και τους λόγους για τους οποίους συμβαίνει κάτι τέτοιο. Το ερωτηματολόγιο ήταν ανώνυμο με σκοπό να διασφαλιστεί κάποιος βαθμός αξιοπιστίας στις απαντήσεις.

3.3. Διαδικασία-συμμετοχή-συμπληρωματικά μέσα

Οι πίνακες συχνότητας δραστηριοτήτων μοιράστηκαν στις νηπιαγωγούς στα τέλη του μήνα Φεβρουαρίου και τους δόθηκαν επεξηγήσεις για τον τρόπο συμπλήρωσής τους. Ιδιαίτερη σημασία δόθηκε στην κατανόηση του τίτλου της κάθε δραστηριότητας του πίνακα από όλες τις νηπιαγωγούς. Για το λόγο αυτό, στην ιδιαίτερη συνάντηση μεταξύ ερευνήτριας-νηπιαγωγού δαπανήθηκε όσος χρόνος κρίθηκε απαραίτητος έως ότου η ερευνήτρια βεβαιωθεί ότι η νηπιαγωγός έκανε με βεβαιότητα την αντιστοίχιση ανάμεσα στην ενότητα του αναλυτικού προγράμματος και στο συντομευμένο τίτλο της πάνω στον πίνακα. Για περαιτέρω βοήθεια, στο πίσω μέρος του πίνακα αναγράφονταν ο πλήρης τίτλος της κάθε ενότητας. Παράλληλα, σε περίπτωση που οι νηπιαγωγοί εκτελούσαν κάποια μουσική δραστηριότητα που δεν εντάσσονταν στις ενότητες του πίνακα, τους δόθηκαν οδηγίες να σημειώνουν στο τετραγωνάκι με την ένδειξη «Άλλο»,

περιγράφοντας με 2-3 λέξεις το είδος της δραστηριότητας. Η έρευνα έγινε το 2001 και καταλληλότερος μήνας για αυτή τη χρονιά κρίθηκε ο μήνας Μάρτιος για δύο λόγους: πρώτον διότι περιελάμβανε 4 ολόκληρες εργάσιμες εβδομάδες και δεύτερον διότι υπολογίστηκε ότι σ' αυτή την περίοδο του σχολικού έτους τα νήπια θα έχουν πλήρως προσαρμοστεί στην καθημερινή ζωή του νηπιαγωγείου και θα έχουν καλλιεργήσει ένα μεγάλο αριθμό δεξιοτήτων που απαιτούνται για την εκτέλεση των μουσικών δραστηριοτήτων. Την τελευταία εργάσιμη μέρα του μήνα Μαρτίου συγκεντρώθηκαν οι συμπληρωμένοι πίνακες και μοιράστηκαν τα ερωτηματολόγια.

Από τις 27 νηπιαγωγούς που αποτέλεσαν το δείγμα, 25 συμπλήρωσαν τον πίνακα και 27 το ερωτηματολόγιο. Από τις δύο νηπιαγωγούς που δεν συμπλήρωσαν τον πίνακα, η μία δήλωσε ότι δεν διδάσκει ποτέ μουσική στο νηπιαγωγείο, ενώ η άλλη ότι δεν βρήκε χρόνο να ασχοληθεί με τη συμπλήρωσή του. Γι' αυτό το λόγο, παρά το ότι λάβαμε 25 συμπληρωμένους πίνακες, σε όλους τους υπολογισμούς λάβαμε υπόψη ως 26η καταχώρηση το τμήμα της νηπιαγωγού που δεν διδάσκει ποτέ μουσική, μια και η μηδενική μέτρηση πρέπει να συνεκτιμηθεί με τις υπόλοιπες.

4. Αποτελέσματα

4.1. Συχνότητα εκτέλεσης μουσικών δραστηριοτήτων

Στον Πίνακα 1 (δες παράρτημα) εμφανίζεται το σύνολο των μουσικών δραστηριοτήτων κατά τη διάρκεια του μήνα. Πιο συγκεκριμένα, η τελευταία στήλη (ΥΠΟΣΥΝΟΛΑ Β) αν διαβαστεί οριζοντίως δείχνει το σύνολο των μουσικών δραστηριοτήτων που πραγματοποιήθηκε σε κάθε τμήμα στη διάρκεια του μήνα (π.χ. στο πρώτο τμήμα εκτελέστηκαν 18 μουσικές δραστηριότητες). Η τελευταία σειρά (ΥΠΟΣΥΝΟΛΑ Α) αν διαβαστεί καθέτως δείχνει τον αριθμό των δραστηριοτήτων ανά ενότητα για το σύνολο των νηπιαγωγείων στη διάρκεια του μήνα (π.χ. η δραστηριότητα κατανόησης του ηχοχρώματος πραγματοποιήθηκε 12 φορές στη διάρκεια του μήνα από το σύνολο των 26 τμημάτων).

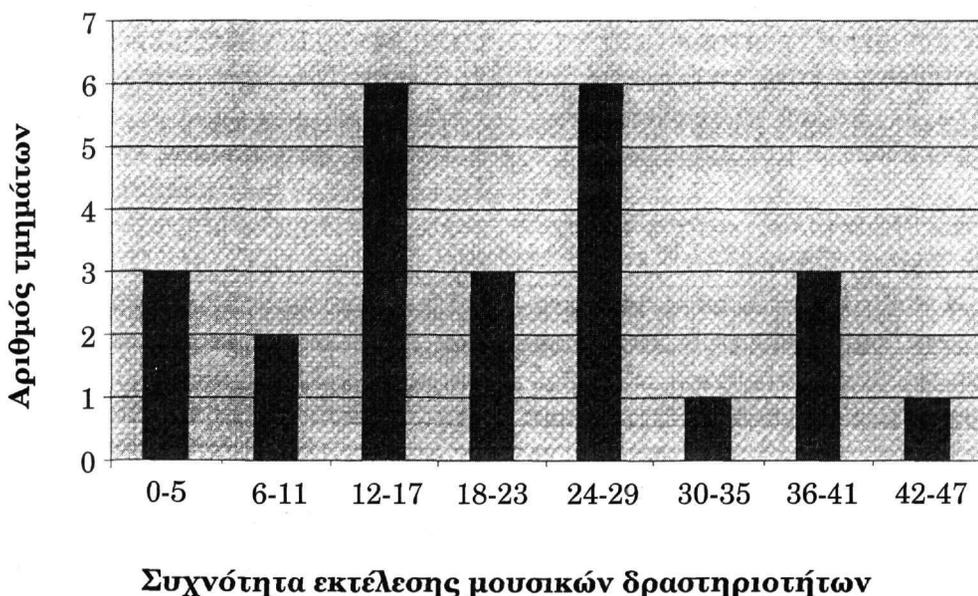
Στα 26 τμήματα καταγράφηκαν

συνολικά 542 μουσικές δραστηριότητες στη διάρκεια του μήνα. Ο υπολογισμός του μέσου όρου δραστηριοτήτων για τα 26 τμήματα στη διάρκεια του μήνα δίνει την τιμή 19,8.

Ωστόσο η κατανομή αυτών των δραστηριοτήτων ανά τμήμα βρέθηκε να είναι σημαντικά ανομοιογενής. Έτσι, όσον αφορά το σύνολο των μουσικών δραστηριοτήτων που έλαβαν χώρα στη διάρκεια του μήνα σε κάθε νηπιαγωγείο, αυτές κυμαίνονται από 0 (για το τμήμα 26) ως 47 (για το τμήμα 3). Το εύρος επομένως των 26 τιμών που καταγράφηκαν είναι 47.

Για λόγους περαιτέρω επεξεργασίας ομαδοποιήσαμε την κατανομή σε διαστήματα εύρους 6 τιμών. Το διάγραμμα 1 απεικονίζει την ομαδοποίηση αυτή.

Διάγραμμα 1
Ομαδοποίηση των 26 τιμών συχνότητας δραστηριοτήτων στη διάρκεια του μήνα

Μια προσεκτική ματιά στο διάγραμμα 1 αποκαλύπτει την άνιση κατανομή της συχνότητας εφαρμογής μουσικών δραστηριοτήτων στη διάρκεια του μήνα για τα 26 τμήματα. Έτσι, οι ακραία χαμηλές τιμές της τάξεως των 0-5 δραστηριοτήτων το μήνα αναφέρθηκαν σε 3 από τα 26 τμήματα, ενώ οι υψηλότερες τιμές της ομάδας 42-47 αναφέρθηκαν σε 1 τμήμα. Από την άλλη πλευρά, οι τιμές των 12-17 όπως και αυτές των 24-29 δραστηριοτήτων αναφέρθηκαν σε 6 και 6 τμήματα αντίστοιχα. Επίσης, η συχνότητα 18-23 δραστηριοτήτων που αντιστοιχεί στην περιοχή του μέσου όρου αναφέρθηκε σε 3 μόνον τμήματα. Η ποικιλία αυτή στη συχνότητα εφαρμογής μουσικών δραστηριοτήτων πιστεύουμε ότι παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Γι' αυτό το λόγο πιστεύουμε ότι ο αριθμητικός μέσος που αναφέρθηκε προηγουμένως, ή ενδεχομένως άλλη αντιπροσωπευτική τιμή συχνότητας μουσικών δραστηριοτήτων ανά νηπιαγωγείο κατά τη διάρκεια του μήνα, δεν πρέπει να ληφθεί υπόψιν στην έκδοση συμπερασμάτων.

4.2. Κατηγορίες ενοτήτων μουσικών δραστηριοτήτων

Η επιλογή των διαφορετικών ενοτήτων δραστηριοτήτων στη διάρκεια του μήνα ήταν άνιση. Έτσι βρέθηκε ότι το τραγούδι και η μουσική ακρόαση έχουν τη συχνότερη παρουσία (155 και 150 δραστηριότητες αντίστοιχα). Αναλογικά, οι δραστηριότητες τραγουδιού και ακρόασης κατέλαβαν μαζί το 65% του συνόλου

των δραστηριοτήτων που πραγματοποιήθηκαν στη διάρκεια του μήνα. Αντίθετα, πάνω από μισές ενότητες δραστηριοτήτων εκτελέστηκαν λιγότερο από 20 φορές στη διάρκεια του μήνα από το σύνολο και των 26 τμημάτων. Πιο συγκεκριμένα, και σε αναλογία επί τοις εκατό, οι δραστηριότητες που αφορούν το ηχόχρωμα, τη δυναμική, την αναγνώριση νότας-μοτίβου, τη γραφική απεικόνιση ήχων, τη δημιουργία μουσικής και την κατασκευή οργάνων, αποτέλεσαν όλες μαζί το 16% του συνόλου των μουσικών δραστηριοτήτων στη διάρκεια του μήνα. Συγκριτικά συχνή παρουσία είχε και η ενότητα της σωματικής έκφρασης με μουσική με 64 δραστηριότητες το μήνα (12%), όπως και οι ενότητες κατανόησης του ρυθμού και της γνωριμίας με τα όργανα που εφαρμόστηκαν 43 φορές η κάθε μία στη διάρκεια του μήνα και από τα 26 τμήματα (8%).

Πιο προσεκτική μελέτη του Πίνακα 1 δείχνει ότι εκτός από το τραγούδι και τη μουσική ακρόαση που βρέθηκαν να πραγματοποιούνται τουλάχιστον μία φορά σε κάθε νηπιαγωγείο, οι υπόλοιπες εννέα ενότητες δεν πραγματοποιήθηκαν καθόλου σε ορισμένα από τα νηπιαγωγεία του δείγματος. Ο Πίνακας 2 δείχνει τον αριθμό των τμημάτων που δεν έκαναν καμία εφαρμογή κάποιας ενότητας δραστηριοτήτων στη διάρκεια του μήνα. Στον πίνακα φαίνεται ότι 6 από τις 9 ενότητες (ηχόχρωμα, δυναμική, αναγνώριση νότας-μοτίβου, γραφική απεικόνιση μουσικής, δημιουργία με μουσική και κατασκευές μουσικών οργάνων)

Πίνακας 2

Δραστηριότητες που δεν πραγματοποιήθηκαν καθόλου στη διάρκεια του μήνα και σύνολο τμημάτων στα οποία οι δραστηριότητες αυτές απουσίασαν

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ	Αριθμός τμημάτων (N=26)	Ποσοστό τμημάτων (%)
Ηχόχρωμα	20	77
Ρυθμός	11	42
Δυναμική	15	58
Αναγνώριση νότας-μοτίβου	19	73
Γραφική απεικόνιση ήχων	20	77
Γνωριμία με τα όργανα	17	65
Δημιουργία με λόγο, ήχο, κίνηση	20	77
Σωματική έκφραση με μουσική	6	23
Κατασκευή οργάνων	16	61,5

νων) σε περισσότερα από τα μισά τμήματα δεν είχαν καμία παρουσία στη διάρκεια του μήνα. Συμπληρωματικές πληροφορίες γι' αυτό το ζήτημα δίνουν και οι απαντήσεις του ερωτηματολογίου. Έτσι, στην ερώτηση αν υπάρχουν ενότητες που δεν διδάσκονται καθόλου και οι 27 νηπιαγωγοί απάντησαν θετικά.

Ο Πίνακας 3 παρουσιάζει ποιες ενότητες δεν διδάσκονται καθόλου

κατά τη διάρκεια της χρονιάς, βάσει των απαντήσεων που έδωσαν οι νηπιαγωγοί στο ερωτηματολόγιο.

Συγκρίνοντας τα αποτελέσματα του Πίνακα 2 με τα αποτελέσματα του Πίνακα 3 συμπεραίνουμε ότι εκτός από τη δραστηριότητα της γνωριμίας με τα μουσικά όργανα, όλες οι υπόλοιπες ενότητες δραστηριοτήτων που απουσίασαν κατά τη διάρκεια του μήνα που πραγματο-

Πίνακας 3

Ενότητες που δεν διδάσκονται καθόλου κατά τη διάρκεια της χρονιάς και αριθμός νηπιαγωγών που δεν τις διδάσκει

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ	Αριθμός νηπιαγωγών που δεν διδάσκει (N=27)	Ποσοστό νηπιαγωγών που δεν διδάσκει (%)
Ηχόχρωμα	14	52
Ρυθμός	9	33
Δυναμική	9	33
Αναγνώριση νότας-μοτίβου	19	70
Γραφική απεικόνιση ήχων	17	63
Γνωριμία με τα όργανα	17	65
Δημιουργία με λόγο, ήχο, κίνηση	18	67
Σωματική έκφραση με μουσική	6	22
Κατασκευή οργάνων	17	63

ποιήθηκε η έρευνα, είναι και οι ενό-
τητες που οι νηπιαγωγοί αποφεύ-
γουν να πραγματοποιήσουν καθόλη
τη διάρκεια του σχολικού έτους.

Στην ερώτηση για ποιο λόγο δεν
διδάσκουν τις παραπάνω ενότητες,
οι 25 από τις 27 νηπιαγωγούς απά-
ντησαν ότι δεν έχουν επαρκείς γνώ-
σεις. Ως δεύτερο λόγο πρόσθεσαν ότι
δεν γνωρίζουν ποια μέθοδο να εφαρ-
μόσουν (14 νηπιαγωγοί), ότι δεν
επαρκεί ο χρόνος (4 νηπιαγωγοί) και
ότι δεν έχουν τα απαραίτητα μέσα
και υλικά (2 νηπιαγωγοί). Από τις 25
νηπιαγωγούς που δήλωσαν ότι δεν
έχουν επαρκείς γνώσεις, ή δεν γνωρί-
ζουν ποια μέθοδο να εφαρμόσουν, οι
23 δήλωσαν ότι συμβουλευονται το
βιβλίο δραστηριοτήτων σπάνια ή πο-
τέ και ότι ακολουθούν δικό τους πρό-
γραμμα, αδιάφορο από τη σειρά πα-
ρουσίασης των εννοιών στο βιβλίο.

4.3. Μουσικές γνώσεις των νηπια- γωγών

Οι 21 από τις 27 νηπιαγωγούς
απάντησαν ότι έχουν κάποιες μου-
σικές γνώσεις. Ο Πίνακας 4 δείχνει
αναλυτικά την προέλευση αυτών
των γνώσεων.

Όπως φαίνεται από τον Πίνακα
4, η κύρια πηγή γνώσεων των νη-
πιαγωγών προέρχεται από σεμινά-
ρια του Υπουργείου. Πάντως στην
ερώτηση εάν αισθάνονται τις γνώ-
σεις τους επαρκείς για να εφαρμό-
σουν το αναλυτικό πρόγραμμα, μό-
νο 2 από τις 27 νηπιαγωγούς απά-
ντησαν θετικά.

5. Συζήτηση- Συμπεράσματα

Τα ευρήματα της έρευνας οδη-
γούν σε ένα αριθμό συμπερασμάτων
τα οποία παρουσιάζονται και σχο-
λιάζονται στη συνέχεια.

Καταρχήν, η συχνότητα παρου-
σίας της μουσικής κυμαίνεται ση-
μαντικά από νηπιαγωγείο σε νηπια-
γωγείο. Εκτός από το τμήμα στο
οποίο αναφέρθηκε ότι δεν γίνεται
ποτέ μουσική, σε ορισμένα από τα
υπόλοιπα νηπιαγωγεία θα λέγαμε
ότι η μουσική έχει ελάχιστη παρου-
σία, τη στιγμή που αναφέρθηκαν 1
έως 2 δραστηριότητες αναλογικά
την εβδομάδα, ενώ σε άλλα ιδιαίτε-
ρα συχνή, της τάξεως των 10-12
δραστηριοτήτων την εβδομάδα. Οι

Πίνακας 4
Οι μουσικές γνώσεις των νηπιαγωγών

Προέλευση μουσικών γνώσεων	Αριθμός νηπιαγωγών (N=27)
Σχολείο	2
Πανεπιστήμιο	8
Ωδείο	-
Σεμινάρια ΥΠ.Ε.Π.Θ.	17
Σεμινάρια Πανεπιστημίου	1
Άλλο	-
Σύνολο	21

λόγοι που εξηγούν την εμφάνιση αυτών των ακραίων τιμών και την άνιση κατανομή τους θεωρούμε ότι είναι είτε το μικρό δείγμα που χρησιμοποιήθηκε για την έρευνα, είτε η πιθανότητα αυτό το εύρος διαφορετικών τιμών να υποδεικνύει μια γενικότερη ελευθερία μεταξύ των νηπιαγωγών στην εφαρμογή του αναλυτικού προγράμματος, γεγονός που υποστηρίζεται εν μέρει και από τα ερευνητικά δεδομένα προηγούμενης μελέτης που έγινε στη Βρετανία (Swanwick 1989: 165). Όποια και αν είναι η εξήγηση, πιστεύουμε ότι τα ευρήματα χρήζουν περαιτέρω διερεύνησης στο μέλλον.

Στο σημείο αυτό πρέπει να σχολιαστεί το ότι η 1 ή 2 δραστηριότητες την εβδομάδα πιθανόν από πλευράς στόχου, οργάνωσης, περιεχομένου και διάρκειας να έχουν μεγαλύτερη βαρύτητα από τις 10 ή 12. Συγκεκριμένα, είναι πιθανόν ότι στα τμήματα όπου καταγράφηκε μικρή συχνότητα δραστηριοτήτων να εφαρμόστηκαν μόνον οργανωμένες μουσικές δραστηριότητες μεγάλης διάρκειας οι οποίες να είχαν μουσικό στόχο, γνωστικό ή και δημιουργικό. Αντίθετα, ο μεγάλος αριθμός δραστηριοτήτων που αναφέρθηκε σε άλλα τμήματα να οφείλεται στο γεγονός ότι οι δραστηριότητες αυτές ήταν αυθόρμητες και μικρής διάρκειας, που μπορεί να υποστηρίζαν άλλους τομείς δραστηριοτήτων, ή να χρησιμοποιήθηκαν για αλλαγή διάθεσης και πέρασμα από έναν τομέα σε άλλον. Ωστόσο, η διαφοροποίηση των δραστηριοτήτων με βάση τα παραπάνω χαρα-

κτηριστικά δεν αποτέλεσε στόχο έρευνας στην εργασία μας. Από την άλλη πλευρά, θεωρούμε την παρουσία της μουσικής στην καθημερινή ζωή του νηπιαγωγείου ιδιαίτερα σημαντική και γι' αυτό το λόγο ένα βασικό ερώτημα ήταν η συχνότητα της παρουσίας της από μόνη της, ανεξάρτητα, σε ένα βαθμό, από το αν εξυπηρετεί μουσικούς ή άλλους μαθησιακούς στόχους.

Πέρα από τη συχνότητα παρουσίας η δεύτερη παράμετρος που μας ενδιέφερε να ερευνήσουμε ήταν εάν, με δεδομένη αυτή τη συχνότητα, εφαρμόζονται όλες οι ενότητες μουσικών δραστηριοτήτων. Πάνω σ' αυτό το ζήτημα τα ερευνητικά δεδομένα έδειξαν ότι οι δραστηριότητες που κυριαρχούν σημαντικά είναι αυτές του τραγουδιού και της ακρόασης. Αισθητά μικρότερη, αλλά σημαντική επίσης συχνότητα παρουσίας είχαν και οι δραστηριότητες που αφορούν στη σωματική έκφραση με μουσική, στη γνωριμία με τα όργανα και στην κατανόηση του ρυθμού. Αντίθετα, οι υπόλοιπες 6 ενότητες έχουν συγκριτικά πολύ μικρότερη παρουσία, ενώ στα περισσότερα από τα 27 τμήματα δεν πραγματοποιούνται ποτέ. Γενικά, οι μόνες δραστηριότητες που πραγματοποιούνται από όλα τα τμήματα είναι το τραγούδι και η μουσική ακρόαση. Η εικόνα αυτή δεν κυριάρχησε μόνο κατά τη διάρκεια του μήνα που συμπληρώθηκαν οι πίνακες, αλλά, βάσει των απαντήσεων των νηπιαγωγών στο ερωτηματολόγιο, φαίνεται να ισχύει για όλη τη διάρκεια του έτους.

Ωστόσο αξίζει κανείς να εξετάσει τους λόγους για τους οποίους το τραγούδι, η ακρόαση, η σωματική έκφραση με μουσική, η γνωριμία με τα μουσικά όργανα και η κατανόηση του ρυθμού έχουν συχνότερη παρουσία από τις δραστηριότητες κατανόησης ηχοχρώματος και δυναμικής, αναγνώρισης νότας-μοτίβου, γραφικής απεικόνισης ήχων, δημιουργίας με μουσική και κατασκευής μουσικών οργάνων. Οι κυριότεροι λόγοι που προέβησαν οι νηπιαγωγοί για την αποφυγή διδασκαλίας των ενοτήτων αυτών ήταν ότι κρίνουν τις γνώσεις τους ανεπαρκείς ή/και ότι δεν γνωρίζουν ποια μέθοδο να ακολουθήσουν. Αυτό συνεπάγεται ότι οι ενότητες που εμφανίζονται να πραγματοποιούνται πιο συχνά προσεγγίζονται ευκολότερα από τους εκπαιδευτικούς που δεν έχουν ειδικές γνώσεις, ή πρόκειται για δραστηριότητες που δεν απαιτούν ειδική μέθοδο διδασκαλίας κατά την κρίση των εκπαιδευτικών. Προχωρώντας περισσότερο, θεωρούμε πιθανό ότι η πλειονότητα των εκπαιδευτικών προσεγγίζει με άνεση τη διδασκαλία τραγουδιού, ακόμη και αν δεν ακολουθεί τη μέθοδο που προτείνει το βιβλίο δραστηριοτήτων. Ομοίως, η ακρόαση και η γνωριμία με τα μουσικά όργανα πιθανά να προσεγγίζονται μέσα από το απλό άκουσμα έτοιμου ηχογραφημένου υλικού, το οποίο δεν απαιτεί ιδιαίτερες παρεμβάσεις από τον διδάσκοντα. Η ενότητα της σωματικής έκφρασης με μουσική ίσως βασίζεται σε χορευτικές και άλλες ρυθμικές κινήσεις συ-

νοδεία μουσικής, ενώ από την προσέγγιση των εννοιών της μουσικής η προσέγγιση του ρυθμού είναι πιθανά ευκολότερη από αυτή του ηχοχρώματος, της δυναμικής και της φόρμας από έναν διδάσκοντα χωρίς ειδικές μουσικές γνώσεις. Παρά ταύτα, οι προηγούμενες υποθέσεις βασίζονται αποκλειστικά στα περιορισμένα στοιχεία που έδωσαν οι νηπιαγωγοί και ενέχουν μεγάλο βαθμό προσωπικής ερμηνείας και εκτίμησης. Επομένως, σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να ληφθούν υπόψιν ως συμπεράσματα.

Ως γενικό συμπέρασμα πάντως καταλήξαμε στο ότι η ποικιλία των δραστηριοτήτων που πραγματοποιήθηκαν στο συγκεκριμένο δείγμα των νηπιαγωγείων ήταν περιορισμένη και ότι κανένα νηπιαγωγείο δεν καλύπτει όλο το εύρος δραστηριοτήτων του αναλυτικού προγράμματος.

Όσον αφορά τις μουσικές γνώσεις των νηπιαγωγών, τα δεδομένα έδειξαν ότι οι νηπιαγωγοί στην πλειονότητά τους έχουν κάποιες μουσικές γνώσεις. Ως κυριότερη πηγή των γνώσεων αυτών αναφέρθηκαν σεμινάρια και, σε μικρότερο αλλά σημαντικό αριθμό, μαθήματα στο Πανεπιστήμιο. Καμία νηπιαγωγός δεν ανέφερε μαθήματα σε ωδείο ή μουσική σχολή, ή ιδιαίτερα μαθήματα εκμάθησης οργάνου που ενδεχομένως παραπέμπουν σε μια πιο συστηματική ενασχόληση με τη μουσική. Κρίνοντας από τις απαντήσεις τους στο ερωτηματολόγιο φαίνεται ότι οι μουσικές γνώσεις που έχουν δεν τους προσφέρει αυτοπεποίθηση για

τη διδασκαλία όλων των ενοτήτων μουσικών δραστηριοτήτων. Αυτό αποτελεί και μια πιθανή εξήγηση για το γεγονός ότι δεν ακολουθούν πλήρως την ποικιλία δραστηριοτήτων του αναλυτικού προγράμματος. Είναι χαρακτηριστική η παρατήρηση μιας νηπιαγωγού η οποία όταν της παρουσιάστηκε ο πίνακας πάνω στον οποίο θα κατέγραφε τις δραστηριότητες κάθε ενότητας στη διάρκεια του μήνα δήλωσε ότι: «Αυτά είναι καινούρια πράγματα, εμείς δεν τα ξέρουμε και δεν ασχολούμαστε. Μόνο τραγούδια κάνουμε». Η αίσθηση ανεπάρκειας γνώσεων ενδεχομένως δημιουργεί και την άρνηση μεγάλης μερίδας των νηπιαγωγών να συμβουλευτούν το βιβλίο δραστηριοτήτων το οποίο, έως ένα βαθμό, απαιτεί ορισμένες μουσικές γνώσεις, ή, έστω, εξοικείωση με κάποιους όρους. Συνακόλουθα, οι νηπιαγωγοί φαίνεται να εφαρμόζουν με μεγάλη ελευθερία το αναλυτικό πρόγραμμα, παραλείποντας κάποιες ενότητες και δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση σε άλλες.

Τέλος, οφείλουμε να σχολιάσουμε το εξής: τόσο η ποικιλία ενοτήτων του βιβλίου δραστηριοτήτων για το νηπιαγωγείο, όσο και οι σύγχρονες αντιλήψεις για τη μουσική εκπαίδευση (π.χ. Swanwick 1979: 40-43) υπαγορεύουν την προσέγγιση της μουσικής μάθησης μέσα από πολλές και διαφορετικές δημιουργικές δραστηριότητες. Παραταύτα, η κυρίαρχη παρουσία του τραγουδιού και της ακρόασης και η συγκριτικά σημαντική απουσία των υπόλοιπων δραστηριοτήτων του αναλυτικού

προγράμματος στα νηπιαγωγεία του δείγματος, δημιουργούν ερωτηματικά σχετικά με τη θέση της μουσικής στο σύγχρονο νηπιαγωγείο, γεγονός που πρέπει να προβληματίσει παιδαγωγούς και ερευνητές.

6. Ανακεφαλαίωση ευρημάτων και συμπερασμάτων

Ανακεφαλαιώνοντας τα ευρήματα και τα συμπεράσματα της έρευνας καταλήγουμε στα εξής:

- η συχνότητα πραγματοποίησης μουσικών δραστηριοτήτων κυμαίνεται σημαντικά στα νηπιαγωγεία του δείγματος με ακραίες τιμές αυτές της καμίας ή μίας δραστηριότητας το μήνα, μέχρι 10-12 την εβδομάδα.
- σε κανένα τμήμα νηπιαγωγείου δεν πραγματοποιούνται όλες οι δραστηριότητες του αναλυτικού προγράμματος. Τη μεγαλύτερη συχνότητα παρουσίας έχουν το τραγούδι και η μουσική ακρόαση, ενώ οι υπόλοιπες δραστηριότητες πραγματοποιούνται σημαντικά λιγότερες φορές στο σύνολο των νηπιαγωγείων.
- παρά το ότι μεγάλος αριθμός νηπιαγωγών ανέφερε ότι έχει κάποιες μουσικές γνώσεις, στην πλειονότητά τους δήλωσαν ότι αισθάνονται τις γνώσεις τους ανεπαρκείς για τη διδασκαλία της μουσικής
- το προηγούμενο σημείο αποτελεί και πιθανή εξήγηση για το ότι δεν εφαρμόζονται όλες οι ενότητες του αναλυτικού προγράμματος

τος, λόγο τον οποίο προέβαλαν και οι ίδιες οι νηπιαγωγοί του δείγματος

- τα παραπάνω συνθέτουν μια πρώτη εικόνα που δεν ανταποκρίνεται στις σύγχρονες τάσεις της μουσικής παιδαγωγικής, γεγονός που πρέπει να προβληματίσει τους παιδαγωγούς και που υπορορεύει περαιτέρω διερεύνηση

7. Περιορισμοί της μελέτης – προτάσεις για μελλοντική έρευνα

Ο σχεδιασμός της έρευνας παρουσίασε περιορισμούς οι οποίοι οφείλονται κυρίως στον πιλοτικό χαρακτήρα της. Οι περιορισμοί αυτοί πρέπει να ληφθούν υπόψη στη συναγωγή συμπερασμάτων και σε μελλοντικές εφαρμογές. Συγκεκριμένα:

Το δείγμα της έρευνας ήταν μικρό και εμποδίζει οποιαδήποτε γενίκευση σε νηπιαγωγεία εκτός από αυτά που αποτέλεσαν το δείγμα. Κρίνεται απαραίτητο σε μελλοντικές εφαρμογές να χρησιμοποιηθεί δείγμα που να δίνει μια γενικευμένη εικόνα της εφαρμογής του αναλυτικού προγράμματος σε ολόκληρη τη χώρα, ή, έστω, σε μεγάλο μέρος της.

Επίσης, κρίνεται αναγκαία η μελέτη της οργάνωσης του χώρου και του χρόνου των μουσικών δραστηριοτήτων, στοιχεία που βάσει της θεωρίας της προσχολικής εκπαίδευσης παίζουν πρωταρχικό ρόλο στην οργάνωση των δραστηριοτήτων (π.χ. Γερμανός 1993, Κακανά 1994, Μπότσογλου 2001). Μεταξύ άλλων, ως ενδεικτικά ερωτήματα για με-

λοντική διερεύνηση προτείνουμε αυτά της αναλογίας οργανωμένων/αυθόρμητων δραστηριοτήτων, της αναλογίας δημιουργικών/γνωστικών στόχων, της αναλογίας των μουσικών στο σύνολο των δραστηριοτήτων όλων των τομέων, του εξοπλισμού των νηπιαγωγείων σε μουσικά όργανα, της ύπαρξης μουσικής γωνιάς και της γενικότερης διαμόρφωσης του χώρου στον οποίο λαμβάνουν χώρα οι μουσικές δραστηριότητες.

Τέλος, ένα γενικότερο ερώτημα που πρέπει να απασχολήσει θεωρητικούς και ερευνητές είναι η θέση της μουσικής αγωγής στο σημερινό νηπιαγωγείο, με αναφορές στις σύγχρονες θεωρίες της μουσικής παιδαγωγικής και σε σχέση με την επικείμενη εισαγωγή του Ενιαίου Πλαισίου Σπουδών για τη μουσική.

Βιβλιογραφία

- Γερμανός, Δ. (1993). *Χώρος και Διαδικασίες Αγωγής: Η Παιδαγωγική Ποιότητα του Χώρου*. Αθήνα: Gutenberg.
- Κακανά, Δ., Μ. (1994). *Θεωρία και Μεθοδολογία Δραστηριοτήτων στην Προσχολική Αγωγή*. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη.
- Mills, J. (1991). *Music in the Primary School*. Cambridge: University Press.
- Μπότσογλου, Κ. (2001). «Η κατανομή του χρόνου και η οργάνωση του χώρου στις οργανωμένες δραστηριότητες στο νηπιαγωγείο». *Εικονικό Σχολείο*, 2(5).

Πίνακας 1

Δραστηριότητες που καταγράφηκαν στη διάρκεια του μήνα, ανά ενότητα και τμήμα

ΝΗΣΙΑΓΩΓΕΙΑ	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ													ΥΠΟΣΥΝΟΛΑ Β
	Ηχώρωμα	Ρυθμός	Δυναμική	Αναγνώριση	Γραφική	Όργανα	Τραγούδι	Ακρόαση	Δημιουργία	Σωματική	Κατασκευή	Άλλο	ΥΠΟΣΥΝΟΛΑ Β	
1	0	0	0	0	0	0	6	6	1	4	1	0	18	
0	0	0	0	0	1	2	6	13	0	3	0	0	25	
3	0	5	0	0	0	0	8	20	0	14	0	0	47	
4	0	3	1	0	2	4	3	3	0	2	2	0	20	
5	0	0	0	0	0	1	6	4	0	1	0	0	12	
6	0	0	0	0	0	2	5	3	5	3	1	0	19	
7	2	1	1	0	0	0	1	2	0	1	0	0	8	
8	0	0	0	0	0	0	6	6	1	3	1	0	17	
9	0	3	0	0	0	3	9	9	7	1	6	0	38	
10	0	6	3	2	1	2	13	1	1	3	2	0	34	
11	0	5	3	2	0	5	13	3	0	2	1	0	34	
12	0	1	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0	4	
13	1	0	1	0	0	1	12	9	0	0	0	0	24	
14	1	0	1	2	2	2	2	5	0	1	1	0	17	
15	2	3	2	0	0	3	5	8	0	2	1	0	26	
16	0	5	1	1	0	0	2	3	0	4	0	0	16	
17	0	0	0	0	0	3	4	1	0	3	0	0	11	
18	0	4	0	0	0	1	4	4	0	3	0	0	16	
19	0	1	0	0	0	2	11	7	2	3	0	0	26	
20	0	1	0	0	0	5	9	13	0	0	3	0	31	
21	0	0	0	0	0	0	7	1	0	0	0	0	8	
22	0	0	0	1	0	3	5	5	0	4	0	0	18	
23	4	1	1	3	2	4	5	3	0	3	0	0	26	
24	2	2	0	0	0	0	6	13	0	4	0	0	27	
25	0	2	1	2	2	0	6	7	0	0	0	0	20	
26	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
ΥΠΟΣΥΝΟΛΑ Α	12	43	16	13	10	43	155	150	17	64	19		ΣΥΝΟΛΟ 542	

- Pugh A., & Pugh, L. (1998). *Music in the Early Years*. London: Routledge.
- Shehan-Campell, P. & Scott-Kassner, C. (1995). *Music in Childhood*. London: Prentice Hall.
- Swanwick, K. (1979). *A Basis for Music Education*. London: NFER-Nelson.
- Swanwick, K. (1989). «Music in schools: A study of context and curriculum practice». *British Journal of Music Education*, 6(2), 155-171.
- ΥΠ.Ε.Π.Θ. – Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (1991). *Βιβλίο Δραστηριοτήτων για το Νηπιαγωγείο: Βιβλίο Νηπιαγωγού*. Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β.

Abstract

The present enquiry was motivated by the following: firstly, we were aware that the curriculum guidelines for preschool education allow teachers to make personal decisions on choosing the learning activities. Secondly, in informal discussions teachers admitted that

they limit their teaching on learning situations that are less demanding for the non-specialist.

27 preschool teachers gave questionnaire information concerning their practice and completed frequency tables indicating the kind of music learning activities that took place in their class over the period of one month. Findings indicated a large variation of the frequency of music teaching between different schools and a limitation of the variety of learning activities due to general teachers' lack of confidence on teaching music.

Λέξεις-κλειδιά: προσχολική εκπαίδευση, αναλυτικό πρόγραμμα, μουσική παιδαγωγική.

Διεύθυνση Επικοινωνίας:

Ξανθούλα Παπαναγιώτου
Διδάσκουσα, Παιδαγωγικό Τμήμα
Προσχολικής Εκπαίδευσης,
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Αργοναυτών & Φιλελλήνων
38221 Βόλος